

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JEAN RICHARD DE LA TOUR
της 28ης Απριλίου 2022¹

Υπόθεση C-604/20

ROI Land Investments Ltd.

**κατά
FD**

[αίτηση του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών,
Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων – Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 – Άρθρα 17 και 21 – Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 – Εφαρμοστέο δίκαιο – Άρθρο 6 – Ατομική σύμβαση εργασίας συναφθείσα μεταξύ εργοδότη και μισθωτού – Συμφωνία περί πατρωνίας συναφθείσα μεταξύ του εν λόγω μισθωτού και τρίτης εταιρίας για τη διασφάλιση της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του μισθωτού – Αγωγή στηριζόμενη στην εν λόγω συμφωνία περί πατρωνίας – Αγωγή σχετική με σύμβαση εργασίας – Έννοια του όρου “εργοδότης” – Έννοια του όρου “επαγγελματική δραστηριότητα” – Έννοια του όρου “καταναλωτής” – Προϋποθέσεις εφαρμογής των εθνικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας»

I. Εισαγωγή

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, του άρθρου 17, παράγραφος 1, του άρθρου 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο i, και του άρθρου 21, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις², καθώς και του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I)³.

2. Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του FD, ο οποίος κατοικεί και εργάζεται στη Γερμανία, και της εταιρίας ROI Land Investments Ltd, με έδρα στον Καναδά, σχετικά με την άρνηση της δεύτερης να ικανοποιήσει, βάσει συμφωνίας περί πατρωνίας

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² ΕΕ 2012, L 351, σ. 1.

³ ΕΕ 2008, L 177, σ. 6. Στο εξής: κανονισμός Ρώμη I.

συναφθείσας μεταξύ των εν λόγω διαδίκων κατά τη μεταβίβαση της σύμβασης εργασίας του FD σε θυγατρική, την εταιρία R Swiss AG, τις μισθολογικές απαιτήσεις του FD έναντι της εν λόγω πτωχεύσασας εταιρίας.

3. Ο καινοφανής χαρακτήρας των προεκτεθεισών περιστάσεων, σε σύγκριση με εκείνες που έχουν αποτελέσει τη βάση για τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων σε διασυννοριακές διαφορές από συμβάσεις εργασίας, δημιούργησε στο αιτούν δικαστήριο, στο πλαίσιο κατ' ουσίαν των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που προστατεύουν τους εργαζομένους και τους καταναλωτές, αμφιβολίες όσον αφορά την ερμηνεία του όρου «εργοδότης» σε ατομική σύμβαση εργασίας και του όρου «επαγγελματική δραστηριότητα» σε σύμβαση που συνάπτεται με καταναλωτή, δεδομένου ότι ένας εκ των εν λόγω όρων θα μπορούσε να θεμελιώσει τη διεθνή δικαιοδοσία γερμανικού δικαστηρίου.

4. Επομένως, εν συνεχεία, θα εκθέσω τους λόγους που με οδηγούν να θεωρήσω, κατ' ουσίαν, ότι:

- εταιρία η οποία συνήψε με εργαζόμενο, λόγω άμεσου συμφέροντος για την ορθή εκτέλεση της σύμβασης εργασίας του με άλλη εταιρία του ίδιου ομίλου, συμφωνία που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύμβασης εργασίας, δυνάμει της οποίας εγγυάται, μεταξύ άλλων, τις αποδοχές του εν λόγω εργαζομένου, είναι επίσης «εργοδότης» κατά την έννοια του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του κανονισμού 1215/2012·
- οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου δεν έχουν εφαρμογή όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού και
- σε περίπτωση που η διαφορά δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω τμήματος, ο εργαζόμενος ο οποίος τελεί στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο μισθωτός εν προκειμένω δεν είναι καταναλωτής κατά την έννοια του κανονισμού Ρώμη I και του κανονισμού 1215/2012.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Ο κανονισμός 1215/2012

5. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων θα αναφερθώ στις αιτιολογικές σκέψεις 14, 15 και 18 του κανονισμού 1215/2012.

6. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Αν ο εναγόμενος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους ρυθμίζεται από το δίκαιο αυτού του κράτους μέλους, με την επιφύλαξη του άρθρου 18 παράγραφος 1, του άρθρου 21 παράγραφος 2, και των άρθρων 24 και 25.»

7. Το άρθρο 17, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, το οποίο περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο II, τμήμα 4, που επιγράφεται «Διεθνής δικαιοδοσία σε συμβάσεις καταναλωτών», ορίζει τα εξής:

«Σε συμβάσεις που ο σκοπός τους μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική δραστηριότητα του προσώπου που τις καταρτίζει, του καταναλωτή, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος με την επιφύλαξη του άρθρου 6 [...]:

[...]

γ) [...] όταν η σύμβαση έχει συναφθεί με πρόσωπο το οποίο ασκεί εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες στο έδαφος του κράτους μέλους κατοικίας του καταναλωτή ή κατευθύνει με οποιοδήποτε τρόπο τέτοιου είδους δραστηριότητες σε αυτό το κράτος μέλος ή σε διάφορα κράτη, συμπεριλαμβανομένου του εν λόγω κράτους μέλους, και η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο των εν λόγω δραστηριοτήτων.»

8. Το άρθρο 18 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο περιλαμβάνεται στο ίδιο τμήμα, προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Αγωγή του καταναλωτή κατά του αντισυμβαλλομένου ασκείται είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία του ο αντισυμβαλλόμενος είτε, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κατοικία του αντισυμβαλλομένου, ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του καταναλωτή.»

9. Το κεφάλαιο II, τμήμα 5, με τίτλο «Διεθνής δικαιοδοσία σε ατομικές συμβάσεις εργασίας», του κανονισμού 1215/2012, περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 20 και 21. Το άρθρο 20, παράγραφος 1, ορίζει τα εξής:

«Ως προς διαφορές από ατομικές συμβάσεις εργασίας, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος, με την επιφύλαξη του άρθρου 6 [...].»

10. Το άρθρο 21 του εν λόγω κανονισμού έχει ως εξής:

«1. Εργοδότης που έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους μπορεί να εναχθεί:

[...]

β) σε άλλο κράτος μέλος:

i) ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου στον οποίο ή από τον οποίο ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του ή των δικαστηρίων του τελευταίου τόπου στον οποίο ή από τον οποίο συνήθως εκτελούσε την εργασία του· ή

[...]

2. Ο εργοδότης ο οποίος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος ενάγεται ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους σύμφωνα με την παράγραφο 1 στοιχείο β).»

B. Ο κανονισμός Ρώμη I

11. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων θα αναφερθώ στην αιτιολογική σκέψη 7 του κανονισμού Ρώμη I.

12. Το άρθρο 6, με τίτλο «Συμβάσεις καταναλωτών», του εν λόγω κανονισμού ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Με την επιφύλαξη των άρθρων 5 και 7, η σύμβαση που συνάπτει φυσικό πρόσωπο για σκοπό που μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική του δραστηριότητα (“ο καταναλωτής”) με άλλο πρόσωπο που ενεργεί στο πλαίσιο της άσκησης της επαγγελματικής του δραστηριότητας (“ο επαγγελματίας”), διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του, εφόσον ο επαγγελματίας:

- α) ασκεί τις εμπορικές ή επαγγελματικές του δραστηριότητες στη χώρα όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του· ή
- β) με οιοδήποτε μέσο κατευθύνει αυτές τις δραστηριότητές του σε αυτή τη χώρα ή σε διάφορες χώρες μεταξύ των οποίων και η συγκεκριμένη χώρα,

και η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο των εν λόγω δραστηριοτήτων.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

13. Η ROI Land Investments, εταιρία με έδρα στον Καναδά, δραστηριοποιείται στον κλάδο των ακινήτων. Ο FD, κάτοικος Γερμανίας, απασχολήθηκε στη ROI Land Investment από τον Σεπτέμβριο του 2015 ως «deputy vice president investors relations» (αναπληρωτής αντιπρόεδρος σχέσεων με τους επενδυτές) βάσει «service agreement» (σύμβασης παροχής υπηρεσιών).

14. Λόγω υφιστάμενης αβεβαιότητας ως προς τη φύση των συμβατικών σχέσεών τους, οι συμβαλλόμενοι αποφάσισαν να «μεταφέρουν» τη συμβατική σχέση τους σε νέα ελβετική εταιρία η οποία επρόκειτο να συσταθεί για σκοπούς πωλήσεων στην Ευρώπη⁴. Τον Νοέμβριο του 2015 συμφώνησαν να λύσουν, με αναδρομική ισχύ, την εν λόγω σύμβαση παροχής υπηρεσιών. Σε επιστολή που συνοδεύει την εν λόγω συμφωνία, επισημαίνεται ότι ο FD την υπέγραψε υπό την προϋπόθεση ότι θα καταρτιζόταν αντίστοιχη συμφωνία για σύμβαση σχετική με τη διεύθυνση της ελβετικής εταιρίας που επρόκειτο να συσταθεί.

15. Στις 15 Ιανουαρίου 2016 οι μετοχές της R Swiss, η οποία είχε συσταθεί την προηγούμενη βάσει του ελβετικού δικαίου, μεταβιβάστηκαν στον πρόεδρο της ROI Land Investments και μέλλοντα πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου της R Swiss. Τον Απρίλιο του 2016 αυτός μεταβίβασε τις μετοχές στην R D Canada Inc., πλήρως ελεγχόμενη θυγατρική της ROI Land Investments.

⁴ Κατά την απόφαση περί παραπομπής, όπως διαπίστωσε το Landesarbeitsgericht (περιφερειακό δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία) χωρίς οι διαπιστώσεις του να αμφισβητηθούν από τη ROI Land Investments, «η σχέση παροχής υπηρεσιών» «μεταφέρθηκε» στην R Swiss αποκλειστικώς και μόνο για λόγους φορολογικής βελτιστοποίησης, χωρίς μεταβολή της δραστηριότητας του FD, η οποία συνίστατο στην αναζήτηση στην ευρωπαϊκή αγορά, περιλαμβανομένης της Γερμανίας, επενδυτών για τα κτηματομεσιτικά σχέδια της εταιρίας.

16. Στις 12 Φεβρουαρίου 2016 ο FD συνήψε με την R Swiss γραπτή σύμβαση εργασίας για θέση διευθυντή, στην οποία καθορίστηκαν το ύψος του πριμ πρόσληψής του και οι αποδοχές του. Επίσης στις 12 Φεβρουαρίου 2016 ο FD και ROI Land Investments υπέγραψαν έγγραφο με τίτλο «patron agreement», ήτοι, κατά την ορολογία που χρησιμοποίησαν οι συμβαλλόμενοι, συμφωνία αντίστοιχη της «συμφωνίας περί πατρωνίας» (στο εξής: συμφωνία περί πατρωνίας), με το ακόλουθο περιεχόμενο:

«Άρθρο 1

Η R⁵ ίδρυσε θυγατρική, την R Swiss AG, για τις πωλήσεις στην Ευρώπη. Ο διευθυντής είναι το εκτελεστικό στέλεχος διοίκησης της επιχείρησης αυτής. Επί τη βάση της εν λόγω παραδοχής, η R δηλώνει τα εξής.

Άρθρο 2

Η R αναλαμβάνει την πλήρη ευθύνη για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων από τις συμβάσεις της R Swiss AG βάσει της συνεργασίας του διευθυντή της με την R Swiss AG.»

17. Η εν λόγω συμφωνία περί πατρωνίας δεν περιέχει ούτε ρήτρα παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας ούτε ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου. Ο τόπος στον οποίο ο FD εκτελούσε συνήθως την εργασία του για την R Swiss ήταν η Στουτγάρδη (Γερμανία).

18. Στις 11 Ιουλίου 2016 η R Swiss κατήγγειλε τη σύμβαση εργασίας του FD. Με απόφαση της 2ας Νοεμβρίου 2016, η οποία κατέστη τελεσίδικη, το Arbeitsgericht Stuttgart (δικαστήριο εργατικών διαφορών Στουτγάρδης, Γερμανία), στο οποίο προσέφυγε ο FD, διαπίστωσε την ακυρότητα της εν λόγω καταγγελίας. Υποχρέωσε, επιπλέον, την R Swiss να καταβάλει στον FD, κατά τα προβλεπόμενα στη σύμβαση εργασίας, το ποσό των 255 000 δολαρίων ΗΠΑ (USD) (περίπου 230 000 ευρώ), ως πριμ πρόσληψης, και το ποσό των 212 500 USD (περίπου 192 000 ευρώ), ως αποδοχές για το χρονικό διάστημα από τον Απρίλιο έως τον Αύγουστο του 2016. Η R Swiss δεν κατέβαλε τα ως άνω ποσά στον FD. Στις αρχές Μαρτίου του 2017 κινήθηκε εις βάρος της R Swiss διαδικασία πτώχευσης σύμφωνα με το ελβετικό δίκαιο. Τον Μάιο του 2017 η εν λόγω διαδικασία έπαυσε ελλείψει ενεργητικού⁶.

19. Ως εκ τούτου, βάσει της συμφωνίας περί πατρωνίας, ο FD ενήγαγε τη ROI Land Investments με αίτημα την ικανοποίηση του συνόλου των μισθολογικών απαιτήσεών του έναντι της R Swiss, ενώπιον του Arbeitsgericht Stuttgart (δικαστηρίου εργατικών διαφορών Στουτγάρδης), το οποίο είχε, κατά τον FD, διεθνή δικαιοδοσία· τουλάχιστον κατ' εφαρμογήν των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού 1215/2012 όσον αφορά τις συμβάσεις καταναλωτών.

20. Το Arbeitsgericht Stuttgart (δικαστήριο εργατικών διαφορών Στουτγάρδης) έκρινε ότι δεν είχε διεθνή δικαιοδοσία, απόφαση την οποία μεταρρύθμισε το Landesarbeitsgericht (περιφερειακό δικαστήριο εργατικών διαφορών) με βάση την ιδιότητα του FD ως καταναλωτή.

21. Στο πλαίσιο της αναιρέσεως που άσκησε η ROI Land Investments ενώπιον του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών), το εν λόγω δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν τα γερμανικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία για να

⁵ Όπως διαπίστωσε το αιτούν δικαστήριο, πρόκειται για τη ROI Land Investments.

⁶ Δεν διευκρινίζεται αν ο FD πληροί τις προϋποθέσεις υπαγωγής στο καθεστώς εγγύησης που έχει θεσπιστεί στη Γερμανία δυνάμει της οδηγίας 2008/94/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, περί προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη (ΕΕ 2008, L 283, σ. 36).

επιληφθούν της αγωγής του FD, βάσει του κανονισμού 1215/2012, δυνάμει των ειδικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που αφορούν είτε τις συμβάσεις εργασίας είτε τις συμβάσεις καταναλωτών και, στη δεύτερη περίπτωση, αν ο FD πρέπει να θεωρηθεί «καταναλωτής» κατά την έννοια του κανονισμού Ρώμη I, προκειμένου να εξακριβωθεί αν το γερμανικό ουσιαστικό δίκαιο έχει εφαρμογή στη συμφωνία περί πατρωνίας.

22. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι η εν λόγω συμφωνία περί πατρωνίας, ως μονομερής υπόσχεση, μπορεί να συγκριθεί, κατά το γερμανικό δίκαιο, με εγγύηση καθώς και ότι, ανεξαρτήτως του εφαρμοστέου δικαίου, δεν αμφισβητείται ότι η ευθύνη της ROI Land Investments για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της R Swiss δεν περιορίζεται στην περίπτωση αδυναμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεων της R Swiss.

23. Εν συνεχεία, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, με την εν λόγω συμφωνία περί πατρωνίας, η ROI Land Investments δεν υπεισήλθε στη νομική θέση της R Swiss ως εργοδότη και ότι το διευθυντικό δικαίωμα έναντι του FD σε σχέση με τη δραστηριότητά του ασκούσε ο εκτελεστικός διευθυντής της R Swiss.

24. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει την ιδιαιτερότητα της διαφοράς, ήτοι ότι άνευ συμφωνίας περί πατρωνίας δεν θα είχε συναφθεί σύμβαση εργασίας μεταξύ του FD και της R Swiss και ότι τα καθήκοντα που ασκούσε προηγουμένως ο FD στη ROI Land Investments, μητρική εταιρία, δεν μεταβλήθηκαν μετά τη μετακίνησή του στη θυγατρική της, R Swiss, η οποία συστάθηκε για την άσκηση της δραστηριότητας πωλήσεων στην Ευρώπη.

25. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να αποσαφηνιστεί η σχέση μεταξύ των διατάξεων του κανονισμού 1215/2012 και του εθνικού δικαίου, λόγω της επιφύλαξης που προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 21, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού.

26. Εξάλλου, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012, το οποίο έχει εφαρμογή στις συμβάσεις καταναλωτών, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών) ζητεί να διευκρινιστεί αν η συμφωνία περί πατρωνίας μπορεί να χαρακτηριστεί σύμβαση συναφθείσα από τον αναιρεσίβλητο για τους σκοπούς της επαγγελματικής δραστηριότητάς του ως μισθωτού. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας» περιλαμβάνει μόνον τις δραστηριότητες αυτοαπασχολούμενων.

27. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο i, και παράγραφος 2, του [κανονισμού 1215/2012], την έννοια ότι εργαζόμενος μπορεί να εναγάγει νομικό πρόσωπο το οποίο δεν είναι εργοδότης του και δεν έχει κατοικία κατά την έννοια του άρθρου 63, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού στο έδαφος κράτους μέλους πλην όμως ευθύνεται, δυνάμει συμφωνίας περί πατρωνίας, άμεσα έναντι του εργαζομένου για αξιώσεις από ατομική σύμβαση εργασίας συναφθείσα με τρίτο, ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου στον οποίο ή από τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως ή εκτέλεσε τελευταία την εργασία του στο πλαίσιο της σύμβασης εργασίας με τον τρίτο, εφόσον η σύμβαση εργασίας με τον τρίτο δεν θα είχε συναφθεί χωρίς τη συμφωνία περί πατρωνίας;

- 2) Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 την έννοια ότι η επιφύλαξη υπέρ του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού αποκλείει την εφαρμογή κανόνα διεθνούς δικαιοδοσίας προβλεπόμενου από το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους ο οποίος παρέχει τη δυνατότητα στον εργαζόμενο να εναγάγει νομικό πρόσωπο το οποίο, υπό τις περιγραφόμενες στο πρώτο ερώτημα περιστάσεις, ευθύνεται άμεσα έναντι του εργαζομένου για αξιώσεις από ατομική σύμβαση εργασίας με τρίτο, ως “διάδοχος” του εργοδότη, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου της συνήθους εκτέλεσης της εργασίας, όταν δεν προβλέπεται τέτοια διεθνής δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με την παράγραφο 1, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού 1215/2012;
- 3) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα και καταφατικής απάντησης στο δεύτερο ερώτημα:
  - α) Έχει το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 την έννοια ότι ο όρος “επαγγελματική δραστηριότητα” περιλαμβάνει την εξαρτημένη εργασία στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης;
  - β) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, έχει το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 την έννοια ότι συμφωνία περί πατρωνίας, δυνάμει της οποίας ένα νομικό πρόσωπο ευθύνεται άμεσα για αξιώσεις εργαζομένου από ατομική σύμβαση εργασίας συναφθείσα με τρίτο, συνιστά σύμβαση την οποία έχει συνάψει ο εργαζόμενος για σκοπό σχετικό με την επαγγελματική του δραστηριότητα;
- 4) Σε περίπτωση που σε απάντηση των ανωτέρω ερωτημάτων κριθεί ότι το αιτούν δικαστήριο έχει διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση της διαφοράς:
  - α) Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, του [κανονισμού Ρώμη I] την έννοια ότι ο όρος “επαγγελματική δραστηριότητα” περιλαμβάνει την εξαρτημένη εργασία στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης;
  - β) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I την έννοια ότι συμφωνία περί πατρωνίας, δυνάμει της οποίας ένα νομικό πρόσωπο ευθύνεται άμεσα έναντι εργαζομένου για αξιώσεις από ατομική σύμβαση εργασίας συναφθείσα με τρίτο, συνιστά σύμβαση την οποία έχει συνάψει ο εργαζόμενος για σκοπό σχετικό με την επαγγελματική του δραστηριότητα;»

28. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν στο Δικαστήριο ο FD και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

IV. Ανάλυση

29. Το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο αγωγής που άσκησε ο FD κατά της ROI Land Investments, εταιρίας η οποία δεν εδρεύει στο έδαφος κράτους μέλους. Η διεθνής δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων δεν θα ρυθμίζεται από το εθνικό δίκαιο εάν πληρούνται οποιαδήποτε από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 προϋποθέσεις. Δεδομένου ότι η αγωγή του FD στηρίζεται σε συμφωνία που εγγυάται την ικανοποίηση των μισθολογικών απαιτήσεών του, η οποία συνήφθη στο πλαίσιο σχέσης εργασίας, και δεδομένου ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι είχε διεθνή δικαιοδοσία, εκτιμώντας ότι ο FD είχε την ιδιότητα του καταναλωτή, ορθώς οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου

επικεντρώνονται στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 18, παράγραφος 1, και του άρθρου 21, παράγραφος 2, του προμνησθέντος κανονισμού, στις οποίες παραπέμπει το εν λόγω άρθρο 6.

30. Επομένως, στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κυρίως, να διευκρινιστεί αν τα γερμανικά δικαστήρια μπορούν να έχουν διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει των προστατευτικών διατάξεων του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του κανονισμού 1215/2012, σχετικά με τις ατομικές συμβάσεις εργασίας, ή του τμήματος 4 του ίδιου κεφαλαίου, σχετικά με τις συμβάσεις καταναλωτών. Σε περίπτωση που οποιαδήποτε διάταξη του τμήματος 4 έχει εφαρμογή, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί το περιεχόμενο της έννοιας του «καταναλωτή» στο πλαίσιο του κανονισμού Ρώμη I, προκειμένου να εξακριβωθεί αν στη συμφωνία περί πατρωνίας εφαρμόζεται το γερμανικό ουσιαστικό δίκαιο.

31. Τα ως άνω ερωτήματα, τα οποία σχετίζονται με δύο κανονισμούς, έναν ο οποίος αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων και έναν ο οποίος αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, δικαιολογούν την παράθεση διαφόρων γενικών κανόνων, ορισμένοι εκ των οποίων έχουν υπομνησθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου.

32. Πρώτον, στο μέτρο που ο κανονισμός 1215/2012 κατήργησε και αντικατέστησε τον κανονισμό (ΕΚ) 44/2001⁷, η ερμηνεία που έχει δοθεί από το Δικαστήριο στις διατάξεις του κανονισμού 44/2001 ισχύει και για τον κανονισμό 1215/2012, στις περιπτώσεις που είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ των διατάξεων των δύο αυτών νομοθετημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸.

33. Το ίδιο ισχύει για τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας όσον αφορά τις συμβάσεις εργασίας, οι οποίοι, καίτοι δεν αντλούν την προέλευσή τους από τις διατάξεις του αρχικού κειμένου της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968⁹, πάντως θεσπίστηκαν το 1989 και εν συνεχεία επαναλήφθηκαν¹⁰ και συμπληρώθηκαν, με αποτέλεσμα να συνιστούν ιδιαίτερο τμήμα των κανονισμών που αντικατέστησαν τη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968. Εντούτοις, η διεθνοποίηση των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας, τόσο για τις συμβάσεις καταναλωτών όσο και για τις συμβάσεις εργασίας, έγινε με τον κανονισμό 1215/2012. Επομένως, η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εντάσσεται στο εν λόγω πλαίσιο με το οποίο η εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 18, παράγραφος 1, και του άρθρου 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού επεκτάθηκε σε εναγόμενο που έχει την κατοικία του σε τρίτο κράτος¹¹.

⁷ Κανονισμός του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

⁸ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2016, Schmidt (C-417/15, EU:C:2016:881, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και, όσον αφορά σύμβαση καταναλωτή, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Petruchoná (C-208/18, EU:C:2019:825, σκέψη 38). Υπόμνηση της αρχής αυτής περιέχεται στην αιτιολογική σκέψη 34 του κανονισμού 1215/2012 για τους κανονισμούς που αντικαθιστούν τη Σύμβαση των Βρυξελλών της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1), με τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1) και με τη Σύμβαση της 26ης Μαΐου 1989 (ΕΕ 1989, L 285, σ. 1) (στο εξής: Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968).

⁹ Βλ., για λεπτομερή υπόμνηση του νομολογιακού και νομοθετικού ιστορικού των εν λόγω διατάξεων, Gaudemet-Tallon, H., και Ancel, M.-É., *Compétence et exécution des jugements en Europe – Règlements 44/2001 et 1215/2012, Conventions de Bruxelles (1968) et de Lugano (1998 et 2007)*, L.G.D.J., Παρίσι, 2018 (6η έκδ.), σ. 457 επ., καθώς και Grušić, U., *The European Private International Law of Employment*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2015, σ. 58 έως 62.

¹⁰ Βλ. αντιστοιχία μεταξύ του άρθρου 5, παράγραφος 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968, του άρθρου 19 του κανονισμού 44/2001 και του άρθρου 21 του κανονισμού 1215/2012. Συγκριτικός πίνακας των εν λόγω διατάξεων είναι διαθέσιμος στη διεύθυνση: <http://www.lnxlex.com/sites/default/files/files/Tableau%20panoramique%20de%20Bruxelles%20%C3%A0%20Lugano.pdf>.

¹¹ Συγκεκριμένα, ο εργαζόμενος μπορεί, δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', του ως άνω κανονισμού, να εναγάγει τον εργοδότη του σε κράτος μέλος ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου συνήθους εκτέλεσης της εργασίας του ή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του τόπου εγκατάστασης της επιχείρησης που τον προσέλαβε.

34. Επιπλέον, οι διατάξεις της Σύμβασης για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, η οποία υπεγράφη στο Λουγκάνο στις 30 Οκτωβρίου 2007¹², οι οποίες είναι, κατ' ουσίαν, πανομοιότυπες με εκείνες του κανονισμού 1215/2012, του κανονισμού 44/2001 και της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968, ερμηνεύονται κατά τρόπο συνεπή προς τις διατάξεις των εν λόγω πράξεων¹³.

35. Τέλος, όπως διευκρινίζεται στην αιτιολογική σκέψη 7 του κανονισμού Ρώμη I, το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής και οι διατάξεις του θα πρέπει να συνάδουν με τον κανονισμό 44/2001 και, στο μέτρο που ο εν λόγω κανονισμός καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 1215/2012, η προμνησθείσα επιδίωξη συνοχής ισχύει και για τον κανονισμό 1215/2012¹⁴.

36. Δεύτερον, ο προσδιορισμός της σημασίας και του περιεχομένου των όρων ως προς τους οποίους το ενωσιακό δίκαιο δεν παρέχει κανέναν ορισμό πρέπει να γίνεται σύμφωνα με το σύνηθες νόημά τους στην καθημερινή γλώσσα, λαμβανομένων ταυτόχρονα υπόψη του πλαισίου εντός του οποίου αυτοί χρησιμοποιούνται και των σκοπών που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελούν μέρος¹⁵. Σε περίπτωση απόκλισης μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων νομοθετήματος της Ένωσης, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα την όλη οικονομία και τον σκοπό της κανονιστικής ρύθμισης της οποίας αποτελεί στοιχείο¹⁶.

37. Τρίτον, οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που έχουν εφαρμογή εν προκειμένω, οι οποίοι παρατίθενται πλέον στο κεφάλαιο II, τμήματα 4 και 5, του κανονισμού 1215/2012, συνιστούν παρεκκλίσεις από τον κανόνα γενικής δικαιοδοσίας των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο έχει την κατοικία του ο εναγόμενος, ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού. Ως εκ τούτου, πρέπει να ερμηνεύονται στενά, υπό την έννοια ότι δεν χωρεί ερμηνεία βαίνουσα πέραν των περιπτώσεων οι οποίες ρητώς προβλέπονται από τον εν λόγω κανονισμό¹⁷, με την επιφύλαξη του επιτακτικού χαρακτήρα διαφόρων σκοπών που καθορίζει ο νομοθέτης¹⁸.

38. Τούτου λεχθέντος, θα εξετάσω εν συνεχεία λεπτομερώς τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 17, παράγραφος 1, καθώς και του άρθρου 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού 1215/2012, με τη σειρά των προδικαστικών ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης της κύριας δίκης.

¹² Η εν λόγω σύμβαση εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2009/430/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008 (ΕΕ 2009, L 147, σ. 1), καλούμενη Σύμβαση του Λουγκάνο II.

¹³ Πρβλ. απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2021, Commerzbank (C-296/20, EU:C:2021:784, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁴ Βλ. αποφάσεις της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, Nogueira κ.λπ. (C-168/16 και C-169/16, EU:C:2017:688, σκέψη 55), και της 8ης Μαΐου 2019, Kerr (C-25/18, EU:C:2019:376, σκέψη 36).

¹⁵ Βλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Austrian Airlines (C-826/19, EU:C:2021:318, σκέψη 22).

¹⁶ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2020, Personal Exchange International (C-774/19, στο εξής: απόφαση Personal Exchange International, EU:C:2020:1015, σκέψη 27).

¹⁷ Βλ., ειδικότερα, όσον αφορά τις συμβάσεις καταναλωτών, απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1993, Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15, σκέψη 16 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), καθώς και απόφαση Personal Exchange International (σκέψη 24). Όσον αφορά τις συμβάσεις εργασίας, βλ. απόφαση της 22ας Μαΐου 2008, Glaxosmithkline και Laboratoires Glaxosmithkline (C-462/06, EU:C:2008:299, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁸ Βλ. ενδεικτικώς απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2016, SOVAG (C-521/14, EU:C:2016:41, σκέψη 37).

A. Επί της διεθνούς δικαιοδοσίας σε ατομικές συμβάσεις εργασίας

39. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο i, και παράγραφος 2, του κανονισμού 1215/2012 έχει την έννοια ότι εργαζόμενος μπορεί να εναγάγει ενώπιον του δικαστηρίου του τελευταίου τόπου από τον οποίο εκτελούσε συνήθως την εργασία του πρόσωπο το οποίο δεν έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, με το οποίο δεν συνδέεται με σύμβαση εργασίας, αλλά το οποίο είναι, δυνάμει συμφωνίας περί πατρωνίας από την οποία εξαρτήθηκε η σύναψη της εν λόγω σύμβασης εργασίας, άμεσα υπεύθυνο για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του εν λόγω εργαζομένου.

40. Το άρθρο 21, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1215/2012 είναι η διάταξη στην οποία παραπέμπει το άρθρο 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, η οποία έχει εφαρμογή, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, όταν ο εργοδότης δεν έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους. Πρόκειται, επομένως, για ειδική διάταξη του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του εν λόγω κανονισμού, το οποίο καθορίζει τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων που επιλαμβάνονται διαφορών από «ατομικές συμβάσεις εργασίας», όταν ο εργοδότης ενάγεται από τον εργαζόμενο.

41. Το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη ορίσει τον «εργοδότη» κατά την έννοια του κανονισμού 1215/2012¹⁹. Η νομολογία έχει προσδιορίσει μόνο τα χαρακτηριστικά της σχέσης του εργαζομένου με τον εργοδότη.

42. Επομένως, η έννοια της «ατομικής σύμβασης εργασίας» του άρθρου 20 του κανονισμού 1215/2012 πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς προκειμένου να διασφαλίζεται η ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που θεσπίζει ο εν λόγω κανονισμός σε όλα τα κράτη μέλη²⁰.

43. Κατά το Δικαστήριο, η έννοια της «ατομικής σύμβασης εργασίας» προϋποθέτει σχέση εξάρτησης του εργαζομένου έναντι του εργοδότη²¹, δεδομένου ότι το ουσιώδες χαρακτηριστικό της σχέσης εργασίας είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο υποχρεούται να παρέχει, επί ορισμένο χρόνο, προς άλλο πρόσωπο και υπό τη διεύθυνσή του, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή²².

¹⁹ Βλ. επίσης, για πρόσφατη υπόμνηση των διαφόρων κριτηρίων που αντλούνται από τη νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση, τις σχέσεις εργασίας και το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Pikamäe στην υπόθεση AFMB κ.λπ. (C-610/18, EU:C:2019:1010, σημεία 41 έως 55).

²⁰ Βλ., επ' αυτού, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2021, Markt24 (C-804/19, EU:C:2021:134, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

²¹ Αν δεν υπάρχει σχέση εξάρτησης, η σχέση των συμβαλλομένων μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών επιίπτουσα στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1215/2012. Πρβλ. απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ. (C-47/14, στο εξής: απόφαση Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ., EU:C:2015:574, σκέψεις 51 και 58). Εντούτοις, η εν λόγω διάταξη έχει εφαρμογή μόνο σε εναγόμενο που έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους.

²² Βλ. μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2019, Bosworth και Hurley (C-603/17, EU:C:2019:310, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), καθώς και της 25ης Φεβρουαρίου 2021, Markt24 (C-804/19, EU:C:2021:134, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

44. Όσον αφορά την ύπαρξη τέτοιας σχέσης εξάρτησης, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι πρέπει να εκτιμάται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, σε συνάρτηση με όλα τα στοιχεία και όλες τις περιστάσεις που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις των μερών, προκειμένου να εξακριβωθεί αν, πέραν των τυπικών και συμβατικών δεσμών, η πραγματική κατάσταση θα δικαιολογούσε να χαρακτηριστεί ως «εργοδότης» το πρόσωπο που ενάγει ο εργαζόμενος²³.

45. Επομένως, οι εν λόγω απαιτήσεις χρησιμεύουν γενικώς για την οριοθέτηση μεταξύ της δραστηριότητας του αυτοαπασχολούμενου και της ιδιότητας του εργαζομένου²⁴. Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό των ορίων της έννοιας του «εργοδότη»²⁵.

46. Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι οι συμβάσεις εργασίας παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες, καθόσον δημιουργούν μια διαρκή σχέση που εντάσσει τον εργαζόμενο σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο χειρισμού των υποθέσεων της επιχείρησης ή του εργοδότη και καθόσον περιορίζονται τυπικώς στον χώρο άσκησης των δραστηριοτήτων, ο οποίος προσδιορίζει την εφαρμογή διατάξεων αναγκαστικού δικαίου και συλλογικών συμβάσεων²⁶.

47. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν αμφισβητείται, κατά το αιτούν δικαστήριο, ότι ο FD και η ROI Land Investments δεν συνδέονταν τυπικώς με ατομική σύμβαση εργασίας κατά τον χρόνο άσκησης της αγωγής και ότι δεν υφίστατο μεταξύ τους ουδεμία σχέση εξάρτησης, με την επισήμανση, μάλιστα, ότι η «ενδεχόμενη δυνατότητα της ROI Land Investments να ασκεί επιρροή στη διεύθυνση της R Swiss ουδόλως μεταβάλλει την κατάσταση».

48. Εντούτοις, βάσει των επεξηγήσεων του αιτούντος δικαστηρίου όσον αφορά την πραγματική κατάσταση στην οποία τελούσε ο FD σε σχέση με τη ROI Land Investments, φρονώ ότι δεν αποκλείεται η εν λόγω μητρική εταιρία να μπορεί να θεωρηθεί ως εργοδότης κατά την έννοια του άρθρου 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012.

49. Ειδικότερα, οι συγκεκριμένες περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης καταδεικνύουν εκ νέου την ιδιαιτερότητα της έννοιας του «εργοδότη» στο πλαίσιο ομίλου εταιριών²⁷ και τον κίνδυνο να θεωρηθεί, υπό το πρίσμα των συνήθων κριτηρίων, ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να προκύπτει μία μοναδική σχέση μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη, στην οποία ο εργοδότης είναι εκείνος για λογαριασμό του οποίου ο εργαζόμενος εκτελεί τα καθήκοντά του, εκείνος που ασκεί διευθυντικό δικαίωμα και εκείνος που καταβάλλει στον εργαζόμενο αμοιβή ή οποιοδήποτε άλλο αντάλλαγμα.

²³ Βλ. απόφαση της 11ης Απριλίου 2019, Bosworth και Hurley (C-603/17, EU:C:2019:310, σκέψεις 26 και 27 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ. επίσης, κατ' αναλογία, απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2011, Voogsgaerd (C-384/10, στο εξής: απόφαση Voogsgaerd, EU:C:2011:842, σκέψη 62).

²⁴ Βλ. απόφαση Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ. (σκέψη 41). Βλ., επίσης, προς υπόμνηση της έννοιας του όρου «εργαζόμενος» κατά το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση Voogsgaerd (C-384/10, EU:C:2011:564, σημείο 88) και απόφαση Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ. (σκέψη 41).

²⁵ Βλ., συγκριτικά, απόφαση Voogsgaerd (σκέψη 65), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε, όσον αφορά τη Σύμβαση της Ρώμης σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 (ΕΕ 1984, L 146, σ. 1), ότι «η εγκατάσταση επιχειρήσεως άλλης από εκείνη που τυπικά εμφανίζεται ως εργοδότης, με την οποία αυτή συνδέεται, δύναται να χαρακτηριστεί ως “εγκατάσταση” αν αντικειμενικά στοιχεία καθιστούν δυνατό να αποδειχθεί η ύπαρξη πραγματικής καταστάσεως διαφέρουσας από εκείνη που απορρέει από το γράμμα της συμβάσεως, και τούτο ακόμη και όταν τυπικά δεν μεταβιβάστηκε στην άλλη αυτή επιχείρηση η εξουσία του εργοδότη».

²⁶ Βλ. απόφαση Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ. (σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

²⁷ Βλ., όσον αφορά την αναζήτηση διαρκούς σχέσης που εντάσσει τον μισθωτό σε συγκεκριμένο πλαίσιο χειρισμού των υποθέσεων της επιχείρησης, απόφαση Holterman Ferho Exploitatie κ.λπ. (σκέψη 45). Βλ. επίσης ενδεικτικώς προτάσεις του γενικού εισαγγελέα H. Saugmandsgaard Øe στην υπόθεση Bosworth και Hurley (C-603/17, EU:C:2019:65, σημεία 104 και 105).

50. Κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ληφθούν υπόψη η αλληλοεπικάλυψη των συμβατικών σχέσεων ή ο καταμερισμός των βασικών στοιχείων της σύμβασης εργασίας που ενδέχεται να υφίσταται σε όμιλο εταιριών και οι διακανονισμοί που η εν λόγω οργάνωση ενδέχεται να ευνοεί²⁸.

51. Εν προκειμένω, η αγωγή του FD κατά της ROI Land Investments στηρίζεται στη δέσμευση που ανέλαβε η εν λόγω εταιρία να εκτελέσει τις υποχρεώσεις του εργοδότη του, R Swiss, χωρίς την οποία ο FD δεν θα είχε συνάψει την ίδια ημέρα νέα σύμβαση με τον εργοδότη αυτόν²⁹. Η εν λόγω δέσμευση αναλήφθηκε χωρίς προϋπόθεση να συντρέχει αδυναμία εκπλήρωσης στο πρόσωπο του εν λόγω εργοδότη. Επιπλέον, στο πλαίσιο της επίμαχης σχέσης εργασίας, ο FD υποχρεούτο να παρέχει συγκεκριμένα την ίδια εργασία την οποία παρείχε προηγουμένως για τη ROI Land Investments. Ο οικονομικός δεσμός μεταξύ του συμβατικού εργοδότη και του εν λόγω τρίτου επισημάνθηκε και από το αιτούν δικαστήριο³⁰.

52. Κατά τη γνώμη μου, από τα προεκτεθέντα συνάγεται ότι τα δικαιώματα που επικαλείται ο FD, στο πλαίσιο της αγωγής που άσκησε κατά της ROI Land Investments, απορρέουν από την ατομική σύμβαση εργασίας που συνήφθη μεταξύ του ιδίου και της R Swiss. Δεδομένου ότι αφορά βασικό στοιχείο της σχέσης εργασίας, ήτοι τις αποδοχές του FD, η συνακόλουθη και ανεπιφύλακτη δέσμευση της ROI Land Investments *αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ατομικής σύμβασης εργασίας*³¹. Συναφώς, η ROI Land Investments δεν είναι μόνον εγγυητής, αλλά μπορεί να χαρακτηριστεί ως εργοδότης κατ' εφαρμογήν του άρθρου 20 σε συνδυασμό με το άρθρο 21 του κανονισμού 1215/2012.

53. Πρέπει, εντούτοις, να εξεταστεί αν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, συντρέχει το έτερο βασικό χαρακτηριστικό της σχέσης εργασίας, ήτοι η υποχρέωση του εργαζομένου να παρέχει στον εργοδότη υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή³².

54. Λαμβανομένου υπόψη του αυστηρά αμοιβαίου χαρακτήρα των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σχέση εργασίας, θα ήταν ενδεχομένως επαρκές να θεωρηθεί ότι, με την επίμαχη συμφωνία περί πατρωνίας που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύμβασης εργασίας, ο οικείος τρίτος καθίσταται εκ των πραγμάτων εργοδότης. Με άλλα λόγια, εγγυώμενος κατά τον τρόπο αυτό τις αποδοχές του εργαζομένου, ο εν λόγω τρίτος ενεργεί ως αν να είναι το πρόσωπο για το οποίο παρέχεται η εργασία.

55. Εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της εμβέλειάς της, φρονώ ότι η εν λόγω λύση, η οποία αντλείται μόνον από την τυπική σχέση που υφίσταται μεταξύ των δεσμεύσεων που ανέλαβαν τα μέρη στο πλαίσιο της σχέσης εργασίας, δεν είναι απολύτως ικανοποιητική. Κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ληφθεί επίσης υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου αναλήφθηκαν οι δεσμεύσεις.

²⁸ Βλ., συναφώς, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα F. G. Jacobs στην υπόθεση Pugliese (C-437/00, EU:C:2002:511, σημείο 38). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα H. Saugmandsgaard Øe στην υπόθεση Bosworth και Hurley (C-603/17, EU:C:2019:65, σημείο 109).

²⁹ Βλ. σημεία 16 και 24, καθώς και υποσημείωση 4 των παρουσών προτάσεων.

³⁰ Βλ. σημεία 14 και 15 των παρουσών προτάσεων.

³¹ Υπό την έννοια αυτή διασφαλίζεται η συνοχή με τον κανονισμό Ρώμη I, του οποίου το άρθρο 8 καθορίζει το εφαρμοστέο στη σύμβαση εργασίας δίκαιο. Βλ., κατ' αναλογία, όσον αφορά τις προϋποθέσεις εφαρμογής των κριτηρίων που καθόρισε ο νομοθέτης, απόφαση Voogsgeerd (σκέψεις 44 έως 51).

³² Βλ. σημείο 43 των παρουσών προτάσεων.

56. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να λάβει υπόψη ότι η συμφωνία περί πατρωνίας που συνήφθη με πρόσωπο τρίτο προς τη σύμβαση εργασίας, στο πλαίσιο οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ του εργοδότη και του εν λόγω τρίτου³³, αποτελεί έκφραση του συμφέροντος του τρίτου για την εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης. Το Δικαστήριο έχει λάβει υπόψη το εν λόγω κριτήριο και με την απόφαση της 10ης Απριλίου 2003, *Pugliese*³⁴.

57. Όπως και στην υπό κρίση υπόθεση, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση η σχέση εργασίας είχε αναπροσαρμοστεί στο πλαίσιο ομίλου εταιριών και συνυπήρχαν πλείονες δεσμεύσεις. Αντικείμενο της διαφοράς ήταν η καταβολή στον μισθωτό εξόδων ταξιδίου και στέγης, κατά τη δέσμευση που είχε αναλάβει, μετά την υπογραφή της σύμβασης εργασίας, ο πρώτος εργοδότης³⁵ υπό τη διεύθυνση του οποίου δεν εργαζόταν πλέον ο μισθωτός³⁶.

58. Με την απόφαση *Pugliese*, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η διαφορά [είχε] σχέση με ατομική σύμβαση εργασίας»³⁷. Αφού διευκρίνισε ότι έπρεπε να εξεταστεί αν υφίστατο σύνδεσμος μεταξύ των δύο επίμαχων συμβάσεων εργασίας³⁸, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο εργαζόμενος που συνδέεται με δύο διαφορετικούς εργοδότες μπορεί να εναγάγει τον πρώτο εργοδότη ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του προς όφελος του δεύτερου εργοδότη όταν ο ίδιος ο πρώτος εργοδότης έχει, «κατά [το] χρονικό σημείο της συνάψεως της δεύτερης συμβάσεως, συμφέρον για την εκτέλεση της υπηρεσίας που ο μισθωτός θα παράσχει στον δεύτερο εργοδότη σε τόπο που έχει αποφασισθεί από τον τελευταίο»³⁹.

59. Το Δικαστήριο διαμόρφωσε το εν λόγω κριτήριο προκειμένου να εκπληρωθεί ο σκοπός της κατάλληλης προστασίας του εργαζομένου, ο οποίος λειτουργεί ως οδηγός για την επιλογή στενού συνδέσμου μεταξύ της διαφοράς και του δικαστηρίου που καλείται να την εκδικάσει⁴⁰. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι το εν λόγω κριτήριο είναι ικανοποιητικό όσον αφορά τις απαιτήσεις ασφάλειας δικαίου, προβλεψιμότητας και ορθής απονομής της δικαιοσύνης⁴¹.

60. Φρονώ ότι το εν λόγω κριτήριο του συμφέροντος για την εκτέλεση της υπηρεσίας που θα παράσχει ο εργαζόμενος, συμφέρον το οποίο έχει το μέρος που δεσμεύθηκε έναντι του εργαζομένου, μπορεί να έχει ευρεία εφαρμογή⁴², μη περιοριζόμενο στις περιπτώσεις στις οποίες έχουν συναφθεί πλείονες *συμβάσεις εργασίας*. Κατά τη γνώμη μου, η εφαρμογή του μπορεί να

³³ Βλ. σημεία 50 και 52 των παρούσων προτάσεων.

³⁴ Απόφαση C-437/00, στο εξής: απόφαση *Pugliese*, EU:C:2003:219.

³⁵ Βλ. απόφαση *Pugliese* (σκέψεις 6 και 10).

³⁶ Ο μισθωτός είχε συνάψει διαδοχικά δύο συμβάσεις εργασίας με δύο εργοδότες. Ο πρώτος εργοδότης ήταν πλήρως ενημερωμένος για τη σύναψη της δεύτερης σύμβασης και είχε συναινέσει στην αναστολή της πρώτης σύμβασης (σκέψη 13 της εν λόγω απόφασης), λόγω της μετάθεσης του εν λόγω μισθωτού σε θέση εργασίας άλλης εταιρίας στην οποία ο εν λόγω εργοδότης κατείχε μερίδιο συμμετοχής 21 % (σκέψη 5 της εν λόγω απόφασης).

³⁷ Απόφαση *Pugliese* (σκέψη 15). Στις προτάσεις του στην υπόθεση *Pugliese* (C-437/00, EU:C:2002:511), στο σημείο 44, ο γενικός εισαγγελέας F. G. Jacobs είχε εξετάσει το ακόλουθο ερώτημα: «Έχει η υπό κρίση διαφορά σχέση με “διαφορά από ατομική σύμβαση εργασίας”;». Στα σημεία 45 επ., ο γενικός εισαγγελέας εκτίμησε ότι ο σύνδεσμος που υφίσταται μεταξύ του εργαζομένου και του εναγομένου δεν διαφέρει από σύμβαση εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968, παρά την αναστολή της υποχρέωσης του εργαζομένου να εκτελεί την εργασία του για τον εργοδότη και το γεγονός ότι αντικείμενο της διαφοράς ήταν η εκτέλεση συμφωνίας διαφορετικής από την αρχική σύμβαση εργασίας. Ο γενικός εισαγγελέας θεώρησε, μεταξύ άλλων, ότι οι επίμαχοι διακανονισμοί συνιστούσαν «ένα σύνολο το οποίο είχε και ουδέποτε απώλεσε τον χαρακτήρα μιας συμβάσεως εργασίας», επισημαίνοντας ότι τα αποτελέσματα της εν λόγω σύμβασης που διατηρήθηκαν, όπως η καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών και η αναγνώριση του χρόνου υπηρεσίας, συνιστούν χαρακτηριστικές υποχρεώσεις του εργοδότη έναντι του υπαλλήλου του.

³⁸ Βλ. απόφαση *Pugliese* (σκέψη 21).

³⁹ Σκέψη 23 της εν λόγω απόφασης. Η υπογράμμιση δική μου.

⁴⁰ Βλ. απόφαση *Pugliese* (σκέψεις 17 και 18). Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, *Petronas Lubricants Italy* (C-1/17, EU:C:2018:478, σκέψεις 23 και 24 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁴¹ Βλ. απόφαση *Pugliese* (σκέψη 16).

⁴² Βλ., στο ίδιο πνεύμα, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα H. Saugmandsgaard Øe στην υπόθεση *Bosworth και Hurley* (C-603/17, EU:C:2019:65, σημείο 109).

επεκταθεί και στην περίπτωση στην οποία, όπως εν προκειμένω, η συμφωνία περί πατρωνίας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύμβασης εργασίας⁴³. Φρονώ ότι η εν λόγω ερμηνεία είναι ικανοποιητική υπό το πρίσμα των αρχών που διαμορφώθηκαν με την απόφαση *Pugliese*, οι οποίες επιβεβαιώθηκαν με τον κανονισμό 1215/2012⁴⁴.

61. Εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι κάθε επιχείρηση ενός ομίλου έχει κάποιο γενικό και έμμεσο συμφέρον για την καλή εκτέλεση των υπηρεσιών κάθε εργαζομένου του ίδιου ομίλου, προτείνω να τεθεί ένα όριο στο εν λόγω κριτήριο «συμφέροντος για την εκτέλεση της υπηρεσίας που θα παράσχει ο εργαζόμενος» το οποίο χρησιμεύει για τον ορισμό της έννοιας του «εργοδότη». Κατ' εμέ, το εν λόγω συμφέρον του τρίτου θα πρέπει να είναι *άμεσο*.

62. Εν προκειμένω, παρατηρώ ότι η ROI Land Investments είχε, κατά τα εκτιθέμενα στην απόφαση περί παραπομπής, «άμεσο συμφέρον για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του αναιρεσιβλήτου έναντι της R Swiss».

63. Επομένως, όπως και με την απόφαση *Pugliese*, το Δικαστήριο θα μπορούσε να διατυπώσει ορισμένα γενικά κριτήρια εκτίμησης του εν λόγω συμφέροντος.

64. Στην ως άνω απόφαση, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «η ύπαρξη [...] του συμφέροντος [για την εκτέλεση της υπηρεσίας που θα παράσχει ο εργαζόμενος] δεν πρέπει να διαπιστώνεται με ακρίβεια, με βάση τυπικά και αποκλειστικά κριτήρια, αλλά πρέπει να εκτιμάται σφαιρικά, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των συγκεκριμένων περιστάσεων»⁴⁵. Το Δικαστήριο απαρίθμησε ενδεικτικώς διάφορα στοιχεία εκτίμησης⁴⁶ τα οποία θεωρώ ότι μπορούν να εφαρμοστούν όσον αφορά το συμφέρον ενός προσώπου τρίτου προς τη σχέση με τον συμβατικό εργοδότη. Τα εν λόγω κύρια στοιχεία είναι τα ακόλουθα:

- το γεγονός ότι μεταξύ των δύο συμβαλλόμενων με τον εργαζόμενο εταιριών υφίσταται οργανικός ή οικονομικός σύνδεσμος⁴⁷.
- το γεγονός ότι η σύναψη νέας σύμβασης εργασίας είχε προβλεφθεί κατά την ακύρωση ή τη λήξη της σύμβασης που είχε συναφθεί προηγουμένως με τον τρίτο⁴⁸.
- το γεγονός ότι προγενέστερη σύμβαση ακυρώθηκε ενόψει της σύναψης της νέας σύμβασης⁴⁹.
- το γεγονός ότι υφίσταται συμφωνία μεταξύ του συμβατικού εργοδότη και του τρίτου προβλέπουσα πλαίσιο για τη συνύπαρξη των συμβάσεων που συνήφθησαν με τον εργαζόμενο.
- το γεγονός ότι ο τρίτος διατηρεί εμμέσως διευθυντική εξουσία επί του εργαζομένου⁵⁰.
- το γεγονός ότι ο τρίτος μπορεί να αποφασίζει σχετικά με τη διάρκεια της δραστηριότητας του εργαζομένου στον συμβατικό εργοδότη.

⁴³ Βλ. σημείο 52 των παρούσων προτάσεων.

⁴⁴ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 15, 16, 18 και 21 του εν λόγω κανονισμού. Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, *Feniks* (C-337/17, EU:C:2018:805, σκέψεις 34 και 36).

⁴⁵ Απόφαση *Pugliese* (σκέψη 24).

⁴⁶ Απόφαση *Pugliese* (σκέψη 24).

⁴⁷ Βλ., εν προκειμένω, σημεία 14 και 15 των παρούσων προτάσεων.

⁴⁸ Βλ., εν προκειμένω, σημείο 14 των παρούσων προτάσεων.

⁴⁹ Βλ., επ' αυτού, σημείο 14 των παρούσων προτάσεων.

⁵⁰ Στοιχείο το οποίο, κατά τις διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου, απουσιάζει εν προκειμένω. Βλ. σημείο 47 των παρούσων προτάσεων σε σύγκριση με το σημείο 49.

65. Εξίσου κατάλληλα φρονώ ότι είναι και άλλα στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από τις διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου:

- το γεγονός ότι ο τρίτος ευθύνεται συμβατικώς για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του συμβατικού εργοδότη, ιδίως εφόσον ζητηθεί τούτο από τον εργαζόμενο, χωρίς κανέναν περιορισμό⁵¹.
- το γεγονός ότι η φύση των καθηκόντων του εργαζομένου, τα οποία είχε εκτελέσει κατά τη διάρκεια προγενέστερης σύμβασης υπό τη διεύθυνση του τρίτου, παραμένει αμετάβλητη μετά τη σύναψη της νέας σύμβασης⁵².
- το γεγονός ότι ο εν λόγω εργαζόμενος, παρά την ακύρωση της προγενέστερης σύμβασης, παραμένει υποχρεωμένος να ασκεί τις δραστηριότητές του για τον εν λόγω τρίτο⁵³.

66. Όσον αφορά το σύνολο των ως άνω κριτηρίων, προσθέτω ότι, κατά τη γνώμη μου, δεν συντρέχει κανένας λόγος περιορισμού τους στα νομικά πρόσωπα. Τα φυσικά πρόσωπα μπορούν επίσης να είναι συμβατικοί εργοδότες ή ενδιαφερόμενοι εργοδότες στο πλαίσιο ομίλου ή δικτύου ατομικών επιχειρήσεων.

67. Ως εκ τούτου, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, λαμβανομένων υπόψη των προμνησθέντων ή άλλων καταλληλότερων κριτηρίων, αν από τις περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης μπορεί να συναχθεί η ύπαρξη *άμεσου συμφέροντος του τρίτου για την καλή εκτέλεση της υπηρεσίας* του εργαζομένου στο πλαίσιο σύμβασης εργασίας συναφθείσας με άλλο πρόσωπο του ίδιου ομίλου, οπότε θα μπορεί να κριθεί ότι ο εν λόγω τρίτος μπορεί να χαρακτηριστεί εργοδότης κατά την έννοια του άρθρου 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012.

68. Επομένως, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου ότι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, έχον ή μη την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, με το οποίο ο εργαζόμενος έχει συνάψει όχι τη σύμβαση εργασίας του, αλλά συμφωνία που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εν λόγω σύμβασης, δυνάμει της οποίας το εν λόγω πρόσωπο ευθύνεται για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του εν λόγω εργαζομένου, μπορεί να θεωρηθεί «εργοδότης», κατά την έννοια του άρθρου 21, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 1215/2012, εάν το ίδιο αυτό πρόσωπο έχει άμεσο συμφέρον για την καλή εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης.

Β. Επί του αποκλειστικού χαρακτήρα ορισμένων κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας όταν ο εναγόμενος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος

69. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, σε περίπτωση που το Δικαστήριο θεωρήσει ότι η διαφορά δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του κανονισμού 1215/2012, αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού έχει την έννοια ότι η επιφύλαξη υπέρ του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού αποκλείει την εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου.

⁵¹ Βλ., εν προκειμένω, σημεία 16 και 24 των παρουσών προτάσεων.

⁵² Βλ., εν προκειμένω, σημείο 24 των παρουσών προτάσεων.

⁵³ Βλ. διαπιστώσεις που υπομνήσθηκαν στην υποσημείωση 4 των παρουσών προτάσεων.

70. Παρατηρώ, συναφώς, ότι το αιτούν δικαστήριο δεν υπέβαλε το ίδιο ερώτημα σε σχέση με την εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του κεφαλαίου II, τμήμα 4, του ίδιου κανονισμού, οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος, καίτοι το τιθέμενο ζήτημα είναι το ίδιο.

71. Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, με το σκεπτικό ότι πρόσωπο τρίτο προς τη σύμβαση εργασίας, όπως στην περίπτωση της υπόθεσης της κύριας δίκης, δεν μπορεί να θεωρηθεί εργοδότης, η διαφορά δεν θα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του κανονισμού 1215/2012. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να εφαρμοστούν οι εθνικοί κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας για τους λόγους που εκτίθενται κατωτέρω.

72. Πρώτον, κατά το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, του ως άνω κανονισμού, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 14, οι εν λόγω κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας έχουν, κατ' αρχήν, εφαρμογή έναντι εναγομένων που δεν έχουν την κατοικία τους σε κράτος μέλος.

73. Δεύτερον, δεν νοείται κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας της Ένωσης να μπορούν να έχουν, εκτός του πεδίου εφαρμογής τους, αποτέλεσμα αποκλεισμού της εφαρμογής εθνικών διατάξεων. Επιπλέον, κάθε άλλη προσέγγιση θα είχε ως αποτέλεσμα να καθίστανται οι εθνικοί κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας ανεφάρμοστοι σε κάθε περίπτωση.

74. Επομένως, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου θα μπορούσε να δοθεί η απάντηση ότι, σε περίπτωση που το άρθρο 21, παράγραφος 2, του κανονισμού 1215/2012 δεν έχει εφαρμογή, το άρθρο 6, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού έχει την έννοια ότι εφαρμόστεοι είναι οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου.

75. Εντούτοις, προτείνω στο Δικαστήριο να επικεντρώσει την προσοχή του στην *a contrario* ερμηνεία που θα μπορούσε να αντληθεί από την ως άνω γενικά διατυπωμένη απάντηση. Φρονώ ότι η ανάγκη επίδειξης της εν λόγω προσοχής δικαιολογείται από την παραπομπή του αιτούντος δικαστηρίου σε παρατηρήσεις της γερμανικής θεωρίας από τις οποίες προκύπτει προβληματισμός όσον αφορά τη διάρθρωση των διατάξεων του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 με εκείνες των τμημάτων που αφορούν τις διαφορές από συμβάσεις καταναλωτών και συμβάσεις εργασίας⁵⁴.

76. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6, παράγραφος 1, του ως άνω κανονισμού προβλέπει ότι, όταν ο εναγόμενος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος, το εθνικό δίκαιο ρυθμίζει τη διεθνή δικαιοδοσία του επιληφθέντος δικαστηρίου «με την επιφύλαξη» («*sous réserve*», στη γαλλική γλώσσα)⁵⁵ του άρθρου 18, παράγραφος 1, και του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού. Πλην όμως τα εν λόγω άρθρα περιέχονται στο καθένα από τα επίμαχα τμήματα, αντιστοίχως μετά το άρθρο 17, παράγραφος 1, και το άρθρο 20, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, κατά τα οποία «η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος, *με την επιφύλαξη* («*sans préjudice*», στη γαλλική γλώσσα) του άρθρου 6 [...]» του κανονισμού 1215/2012⁵⁶.

⁵⁴ Βλ., στο ίδιο πνεύμα, Gaudemet-Tallon, H., και Ancel, M.-É., *Compétence et exécution des jugements en Europe – Règlements 44/2001 et 1215/2012, Conventions de Bruxelles (1968) et de Lugano (1998 et 2007)*, L.G.D.J., Παρίσι, 2018 (6η έκδ.), σ. 464, καθώς και υποσημείωση 167.

⁵⁵ Ο ίδιος όρος («*sous réserve*», στη γαλλική γλώσσα) χρησιμοποιείται στο άρθρο 4 του κανονισμού 1215/2012.

⁵⁶ Η υπογράμμιση δική μου. Βλ., επίσης, την ίδια διαφορά στη διατύπωση όσον αφορά το αγγλικό, το γερμανικό και το πολωνικό κείμενο του κανονισμού.

77. Στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968, όπως και στον κανονισμό 44/2001, χρησιμοποιούνταν (στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα) οι ίδιοι όροι: «sous réserve de» (με την επιφύλαξη) στο άρθρο 4 αντιστοίχως της Σύμβασης και του κανονισμού και «sans préjudice de» (με την επιφύλαξη) στο άρθρο 13 της Σύμβασης και στα άρθρα 15 και 18 του κανονισμού. Οι κανόνες για την αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία και εν συνεχεία, στον εν λόγω κανονισμό, οι κανόνες για την παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας έπρεπε να καταλήγουν στον αποκλεισμό της εφαρμογής του εθνικού δικαίου⁵⁷.

78. Τίθεται, επομένως, το ερώτημα αν η προσθήκη, στον κανονισμό 1215/2012, κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που *προστατεύουν το ασθενέστερο μέρος* πρέπει να έχει την ίδια εμβέλεια. Πλείονες προσεγγίσεις είναι δυνατές.

79. Από το γράμμα του άρθρου 5 του ως άνω κανονισμού, κατά το οποίο οι εναγόμενοι που έχουν την κατοικία τους στα κράτη μέλη *μπορούν να εναχθούν* ενώπιον των δικαστηρίων άλλου κράτους *μόνο σύμφωνα* με τους κανόνες που περιλαμβάνονται στα τμήματα 2 έως 7 του κεφαλαίου II του εν λόγω κανονισμού, γράμμα το οποίο διαφέρει από εκείνο του άρθρου 6, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, που εφαρμόζεται στους εναγομένους που έχουν την κατοικία τους σε τρίτες χώρες, θα μπορούσε να συναχθεί ότι οι εθνικοί κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας μπορούν να συνεχίσουν να εφαρμόζονται *επιπλέον* των προβλεπόμενων στον κανονισμό 1215/2012 κανόνων⁵⁸.

80. Σχετικό επιχείρημα θα μπορούσε να αντληθεί επίσης από το γεγονός ότι το άρθρο 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού ορίζει ότι ο εργοδότης «*ενάγεται* ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους σύμφωνα με την παράγραφο 1 στοιχείο β)» [*«peut être attiré»* (μπορεί να εναχθεί) στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα]⁵⁹. Επομένως, ο εργαζόμενος θα είχε την ευχέρεια να επιλέξει μεταξύ της διεθνούς δικαιοδοσίας που βασίζεται στον εν λόγω κανονισμό και εκείνης που απορρέει από το εθνικό δίκαιο⁶⁰.

81. Εντούτοις, θα μπορούσε επίσης να υποστηριχθεί, λαμβανομένης υπόψη της δεύτερης περιόδου της αιτιολογικής σκέψης 14 του κανονισμού 1215/2012, η οποία αφορά τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που θα πρέπει να προτιμώνται λαμβανομένων υπόψη των σκοπών που επιδιώκει ο νομοθέτης⁶¹, ότι οι κανόνες του κεφαλαίου II, τμήματα 4 και 5, του εν λόγω κανονισμού αποκλείουν αδιακρίτως την εφαρμογή διατάξεων εθνικού δικαίου, ακόμη και αν ενδέχεται να είναι ευνοϊκότερες για τον ενάγοντα⁶².

⁵⁷ Παρατηρώ, εντούτοις, ότι στον κανονισμό 44/2001, όπως και στον κανονισμό 1215/2012, οι ίδιοι όροι χρησιμοποιούνται στα εν λόγω άρθρα στην απόδοση στην ισπανική («sin perjuicio»), στη δανική («jf. dog»), στην ιταλική («salva/fatto salvo»), στην ολλανδική («onverminderd»), στην πορτογαλική («sem prejuízo») και στη σουηδική («om inte annat») γλώσσα.

⁵⁸ Πρβλ. Garcimartín Álferez, F. J., και Sánchez Fernández, S., «El nuevo Reglamento Bruselas I: qué ha cambiado en el ámbito de la competencia judicial», *Revista española de derecho europeo*, Marcial Pons Ediciones Jurídicas y Sociales, Μαδρίτη, αριθ. 48, 2013, σ. 3 έως 6, καθώς και Pohl, M., «Die Neufassung der EuGVVO – im Spannungsfeld zwischen Vertrauen und Kontrolle», *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts* (IPRax), Verlag Ernst und Werner Gieseke GmbH, Κολωνία, τόμος 2, 2013, σ. 109 έως 111.

⁵⁹ Η υπογράμμιση δική μου.

⁶⁰ Βλ. Nord, N., «Refonte du règlement “Bruxelles I” et protection du travailleur», *La Semaine Juridique - Social*, LexisNexis, Παρίσι, αριθ. 52, 2014, σ. 3, σημείο 19.

⁶¹ «[...] προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία των καταναλωτών και των εργαζομένων, να προστατευθεί η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών στις περιπτώσεις που έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία και να καταστεί σεβαστή η αυτονομία των διαδικιών, ορισμένοι κανόνες περί διεθνούς δικαιοδοσίας του παρόντος κανονισμού εφαρμόζονται ανεξαρτήτως του τόπου κατοικίας του εναγομένου.»

⁶² Βλ., συναφώς, Nord, N., «Refonte du règlement “Bruxelles I” et protection du travailleur», *La Semaine Juridique Social*, LexisNexis, Παρίσι, αριθ. 52, 2014, σ. 3 και 4, σημείο 20. Όσον αφορά τους κανόνες για τη σύμβαση εργασίας, βλ. Cuniberti, G., «La réforme du Règlement Bruxelles I», *Droit et procédures – EJT*, Dalloz, Παρίσι, αριθ. 2, 2013, σημείο 37.

82. Τείνω να συμφωνήσω με την ως άνω προσέγγιση η οποία στηρίζεται στη συνεκτικότητα του κανονισμού 1215/2012, στην αντιστοιχία του με τις προϊσχύσασες διατάξεις και τους σκοπούς τους, με βάση την οποία αίρονται οι αμφιβολίες που γεννώνται από τις διαφορές μεταξύ των γλωσσικών αποδόσεων.

83. Υπενθυμίζω, κατά πρώτον, ότι στο άρθρο 6 του κανονισμού 1215/2012, στο πλαίσιο των γενικών διατάξεων που αφορούν την περίπτωση στην οποία ο εναγόμενος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος, ο αποκλεισμός του εθνικού δικαίου, ο οποίος προβλεπόταν προηγουμένως για τους κανόνες αποκλειστικής δικαιοδοσίας⁶³, επεκτάθηκε ειδικώς προς όφελος των καταναλωτών και των εργαζομένων, με παράλληλη διατήρηση της αρχής της εφαρμογής των εθνικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας⁶⁴. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, πρόκειται για εξαιρέσεις από την εν λόγω αρχή.

84. Κατά δεύτερον, επισημαίνω ότι στα τμήματα του κανονισμού 1215/2012 που αφορούν τους καταναλωτές και τους εργαζομένους, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως «αδύναμο μέρος»⁶⁵, διατηρήθηκε η επιφύλαξη⁶⁶ υπέρ της εφαρμογής ορισμένων γενικών διατάξεων, περιλαμβανομένου του άρθρου 6 του εν λόγω κανονισμού. Από τον συνδυασμό των διατάξεων αυτών συνάγω ότι το άρθρο 6 του εν λόγω κανονισμού αφορά τη γενική περίπτωση κάθε εναγομένου που έχει την κατοικία του σε τρίτο κράτος και ότι η παραπομπή στην εν λόγω διάταξη με το άρθρο 21, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού καθορίζει τους κανόνες που εφαρμόζονται στην ειδική περίπτωση που ο εργαζόμενος ενάγει τον εργοδότη. Επομένως, ο νομοθέτης επέλεξε να εφαρμόζονται οι εθνικοί κανόνες όταν εναγόμενος είναι ο εργαζόμενος.

85. Ως εκ τούτου, δεν χωρεί παρέκκλιση από την αρχή που διατύπωσε το Δικαστήριο ότι, οσάκις έχουν εφαρμογή, οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας του κεφαλαίου II, τμήμα 5, του κανονισμού 1215/2012 πρέπει να υπερισχύουν των εθνικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας, ακόμη και αν αυτοί είναι ευνοϊκότεροι για τον εργαζόμενο, καθότι έχουν όχι μόνον ειδικό, αλλά και εξαντλητικό χαρακτήρα⁶⁷.

86. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι γίνονται σεβαστοί τόσο ο σκοπός των κανονισμών που εφαρμόζονται στον τομέα της συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις περί ενοποίησης των κανόνων σύγκρουσης δικαιοδοσίας όσο και η απαίτηση προβλεψιμότητας των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας και περιορισμού των δωσιδικιών υπό συνθήκες προστασίας των οικείων ασθενέστερων μερών, δεδομένου ότι οι εν λόγω κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας εφαρμόζονται εκ των πραγμάτων στα ως άνω ασθενέστερα μέρη⁶⁸.

⁶³ Πρβλ. έκθεση του P. Jenard σχετικά με τη Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη δικαιοδοσία και την αναγκαστική εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1986, C 298, σ. 29), ειδικότερα σ. 21.

⁶⁴ Βλ., όσον αφορά το ιστορικό θέσπισης της εν λόγω διάταξης, μεταξύ άλλων, Gaudemet-Tallon, H., και Ancel, M.-É., *Compétence et exécution des jugements en Europe – Règlements 44/2001 et 1215/2012, Conventions de Bruxelles (1968) et de Lugano (1998 et 2007)*, L.G.D.J., Παρίσι, 2018 (6η έκδ.), σ. 137.

⁶⁵ Αιτιολογική σκέψη 18 του εν λόγω κανονισμού.

⁶⁶ Ο όρος προέρχεται από την έκθεση του P. Jenard, ό.π.π., σ. 33.

⁶⁷ Πρβλ. αποφάσεις της 22ας Μαΐου 2008, Glaxosmithkline και Laboratoires Glaxosmithkline (C-462/06, EU:C:2008:299, σκέψη 18), και της 25ης Φεβρουαρίου 2021, Markt24 (C-804/19, EU:C:2021:134, σκέψεις 33 και 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁶⁸ Βλ., στο ίδιο πνεύμα, Nord, N., «Refonte du règlement “Bruxelles I” et protection du travailleur», *La Semaine Juridique - Social*, LexisNexis, Παρίσι, αριθ. 52, 2014, σ. 3 και 4, σημείο 20, καθώς και Cuniberti, G., «La réforme du Règlement Bruxelles I», *Droit et procédures - EJT*, Dalloz, Παρίσι, αριθ. 2, 2013, σημείο 37. Βλ., επίσης, Temming, F., και Glatz, P., «Vorlagen an den EuGH, Arbeitsrecht, Haftung aus Arbeitsvertrag/Rechtsnachfolger», *Zeitschrift für europäisches Sozial- und Arbeitsrecht* (ZESAR), Erich Schmidt Verlag, Βερολίνο, αριθ. 5/6, 2021, σ. 230, και ειδικότερα σ. 232.

87. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ως άνω παρατηρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 έχει την έννοια ότι η εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου αποκλείεται όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού.

Γ. Επί της διεθνούς δικαιοδοσίας σε συμβάσεις καταναλωτών

88. Με το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν ο εργαζόμενος που βρίσκεται σε κατάσταση όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση μπορεί να υπαχθεί στις διατάξεις περί προστασίας των καταναλωτών προκειμένου να θεμελιωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του αιτούντος δικαστηρίου.

89. Το τρίτο προδικαστικό ερώτημα αφορά τις διατάξεις του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012. Το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα αφορά τις διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι. Κοινό αντικείμενό τους είναι οι συμβάσεις που «ο σκοπός τους μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική δραστηριότητα του φυσικού προσώπου που τις καταρτίζει».

90. Κατά το αιτούν δικαστήριο⁶⁹, πρέπει να εξακριβωθεί αν η «επαγγελματική δραστηριότητα», κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων, περιλαμβάνει όχι μόνον τις δραστηριότητες αυτοαπασχολούμενου αλλά και μισθωτή δραστηριότητα.

91. Δεδομένου ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής και οι διατάξεις του κανονισμού Ρώμη Ι πρέπει να χαρακτηρίζονται από συνέπεια σε σχέση, μεταξύ άλλων, με τους κανονισμούς για τη διεθνή δικαιοδοσία⁷⁰, θα εξετάσω από κοινού το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, αρχικώς κατά το πρώτο και εν συνεχεία κατά το δεύτερο σκέλος τους. Όσον αφορά τον κανονισμό 1215/2012, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε το τρίτο προδικαστικό ερώτημα για την περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα. Δεδομένου ότι προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει καταφατικά στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, η ανάλυση που ακολουθεί έχει επικουρικό χαρακτήρα.

1. Επί της έννοιας του όρου «επαγγελματική δραστηριότητα» κατά τον κανονισμό 1215/2012 και τον κανονισμό Ρώμη Ι

92. Με το πρώτο σκέλος του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι έχουν την έννοια ότι ο όρος «επαγγελματική δραστηριότητα» περιλαμβάνει μισθωτή δραστηριότητα στο πλαίσιο σχέσης εργασίας.

⁶⁹ Βλ. σημείο 26 και υποσημείωση 74 των παρούσων προτάσεων.

⁷⁰ Βλ. σημείο 35 των παρούσων προτάσεων.

93. Υπενθυμίζω ότι πρόκειται για μία από τις προϋποθέσεις εφαρμογής των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που προστατεύουν τους καταναλωτές⁷¹. Η ερμηνεία της έννοιας της «επαγγελματικής δραστηριότητας» είναι δυσχερής καθότι οι διάφορες γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 17 του κανονισμού 1215/2012⁷² δεν είναι συνεπείς ούτε στο πλαίσιο του εν λόγω κανονισμού ούτε σε σχέση με τις γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 6 του κανονισμού Ρώμη Ι.

94. Συγκεκριμένα, στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα και σε άλλες γλωσσικές αποδόσεις, ο καταναλωτής ορίζεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του κανονισμού 1215/2012 ως το πρόσωπο που συνάπτει συμβάσεις «pour un usage pouvant être considéré comme étranger à son *activité professionnelle*» (που ο σκοπός τους μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την *επαγγελματική δραστηριότητά* του), ενώ στην ίδια παράγραφο, στο στοιχείο γ', ο έτερος συμβαλλόμενος είναι το πρόσωπο «qui exerce des *activités commerciales ou professionnelles*» (το οποίο ασκεί *εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες*)⁷³. Αντιθέτως, στην απόδοση στη γερμανική γλώσσα⁷⁴ και σε άλλες γλωσσικές αποδόσεις⁷⁵, χρησιμοποιούνται οι ίδιοι όροι για τις δραστηριότητες τόσο του καταναλωτή όσο και του αντισυμβαλλομένου του. Σε άλλες γλωσσικές αποδόσεις, χρησιμοποιούνται διαφορετικές διατυπώσεις, χωρίς κοινούς όρους, για τον ορισμό του καταναλωτή και της δραστηριότητας του εναγομένου⁷⁶.

95. Εξάλλου, οι όροι που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι για τον ορισμό του καταναλωτή και του επαγγελματία δεν αντιστοιχούν πάντοτε σε αυτούς που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 17 του κανονισμού 1215/2012. Συγκεκριμένα, για παράδειγμα, στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα ο «professionnel» (επαγγελματίας) ορίζεται διά παραπομπής σε «*activité professionnelle*» (επαγγελματική δραστηριότητα), και όχι σε «*activité commerciale et professionnelle*» (εμπορική ή επαγγελματική δραστηριότητα), όπως στο άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του εν λόγω κανονισμού.

96. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι η ερμηνεία των επίμαχων διατάξεων πρέπει να στηριχθεί στον ορισμό της έννοιας του «καταναλωτή»⁷⁷. Το Δικαστήριο υπενθύμισε πρόσφατα, όσον αφορά τον κανονισμό 1215/2012, ότι «μόνον οι συμβάσεις που συνάπτονται *εκτός του πλαισίου οποιασδήποτε επαγγελματικής δραστηριότητας και ανεξαρτήτως αυτής, με μοναδικό σκοπό την*

⁷¹ Βλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Primera Air Scandinavia (C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 56 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), καθώς και απόφαση Personal Exchange International (σκέψη 27).

⁷² Το άρθρο 15 του προσχύσαντος κανονισμού 44/2001 είχε πανομοιότυπη διατύπωση. Βλ., συναφώς, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Personal Exchange International, τις αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου, επί τη βάση της απόδοσης στη σλοβενική γλώσσα (σκέψη 21 της εν λόγω απόφασης).

⁷³ Η υπογράμμιση δική μου. Η ίδια διάκριση υπάρχει στις αποδόσεις στην ισπανική και την ιταλική γλώσσα.

⁷⁴ Η φράση «berufliche oder gewerbliche Tätigkeit» περιέχεται στις δύο επίμαχες παραγράφους. Κατά τις διευκρινίσεις του αιτούντος δικαστηρίου, η δυσχέρεια ερμηνείας της εν λόγω φράσης οφείλεται στην προσθήκη στον όρο «beruflich» του όρου «gewerblich», ο οποίος έχει πολύ ευρεία έννοια. Εξ αυτού θα μπορούσε να συναχθεί ότι νοούνται μόνον δραστηριότητες αυτοαπασχολούμενων ή ελεύθερων επαγγελματιών.

⁷⁵ Βλ., για παράδειγμα, στην απόδοση στην πολωνική γλώσσα («*zawodową lub gospodarczą*») ή στην πορτογαλική γλώσσα («*atividade comercial ou profissional*»). Στην απόδοση στη δανική γλώσσα, χρησιμοποιείται ένας μόνον όρος («*erhvervsmæssige virksomhed*»), αλλά επίσης δύο φορές με ενιαίο τρόπο.

⁷⁶ Βλ., για παράδειγμα, στην απόδοση στην αγγλική γλώσσα («*trade or profession*»/«*commercial or professional activities*»), στην ολλανδική γλώσσα («*bedrijfs of beroepsmatig*»/«*commerciële of beroepsactiviteiten*») και στη σουηδική γλώσσα («*affärsverksamhet eller yrkesverksamhet*»/«*kommersiell verksamhet eller yrkesverksamhet*»).

⁷⁷ Στις γλωσσικές αποδόσεις που εξέτασα, παρατηρώ ότι ο όρος «καταναλωτής» προσδιορίζει το πρόσωπο που χρησιμοποιεί απλώς ένα αγαθό ή μια υπηρεσία. Επομένως, η κατάσταση του καταναλωτή αντιδιαστέλλεται προς εκείνη του εργαζομένου που παράγει αγαθά ή παρέχει υπηρεσίες για τον εργοδότη του. Πρβλ. απόφαση Personal Exchange International (σκέψη 38).

*ικανοποίηση ιδίων καταναλωτικών αναγκών ενός προσώπου*⁷⁸, εμπίπτουν στο ειδικό καθεστώς που καθιέρωσε ο κανονισμός αυτός για την προστασία του καταναλωτή ως ασθενέστερου συμβαλλόμενου μέρους»⁷⁹.

97. Επομένως, προκύπτει σαφώς ότι, με την πάγια νομολογία του, που βασίζεται στο ιστορικό της εξέλιξης των διατάξεων που προστατεύουν τον καταναλωτή και περιέχονταν αρχικά στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968, το Δικαστήριο δεν έχει προβεί σε διάκριση μεταξύ ανεξάρτητης ή μη επαγγελματικής δραστηριότητας⁸⁰.

98. Ο FD υποστηρίζει ότι το γερμανικό δικαστήριο έχει διεθνή δικαιοδοσία καθότι η συμφωνία περί πατρωνίας, στην οποία στηρίζεται η αγωγή του, συνήφθη με σκοπό που μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική δραστηριότητά του. Προκειμένου να υποστηρίξει ότι οι μισθωτές δραστηριότητες περιλαμβάνονται στην έννοια του «καταναλωτή», ο FD προβάλλει ότι οι μισθωτοί χρησιμοποιούν τις αποδοχές τους για να «καλύψουν ίδιες ανάγκες».

99. Εάν όμως εφαρμοστεί η συλλογιστική αυτή, θα πρέπει να περιληφθούν επίσης στην έννοια του «καταναλωτή» και οι άλλοι, μη μισθωτοί, επαγγελματίες, όπως οι βιοτέχνες, οι βιομήχανοι, οι γεωργοί ή οι ανεξάρτητοι έμποροι, που βιοπορίζονται με τα κέρδη τους όπως οι εργαζόμενοι βιοπορίζονται με τους μισθούς τους. Επιπλέον, παρότι ο καταναλωτής χρησιμοποιεί, ή καταναλώνει, αγαθά ή υπηρεσίες και ξοδεύει προς τούτο τον μισθό του, ο εν λόγω μισθός δεν μπορεί να θεωρηθεί αντικείμενο κατανάλωσης, κατά την έννοια του κεφαλαίου II, τμήμα 4, του κανονισμού 1215/2012.

100. Θα μπορούσε, εξάλλου, να ληφθεί υπόψη ένα συστηματικού χαρακτήρα επιχείρημα. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης της Ένωσης προέβλεψε διαφορετικές δωσιδικίες για τους καταναλωτές και για τους εργαζομένους. Ευρεία ερμηνεία του πεδίου εφαρμογής των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας προς όφελος των καταναλωτών σε τέτοιες περιπτώσεις⁸¹ θα είχε ως αποτέλεσμα την καταστρατήγηση της επιλογής του νομοθέτη να θεσπίσει ειδικούς κανόνες όσον αφορά τους εργαζομένους, οι οποίοι δεν τους παρέχουν τη δυνατότητα να προσφύγουν στο δικαστήριο του τόπου κατοικίας τους, όπως οι καταναλωτές, προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα στην εγγύτητα του επιληφθέντος δικαστηρίου με τον τόπο εργασίας τους.

101. Επισημαίνω, τέλος, όπως και η Επιτροπή, ότι η ως άνω ερμηνεία δεν μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω της ανυπαρξίας διάταξης εφαρμοστέας σε περίπτωση που δεν προβλέφθηκε στον κανονισμό 1215/2012⁸².

⁷⁸ Η υπογράμμιση δική μου.

⁷⁹ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Petruchová (C-208/18, EU:C:2019:825, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ., επίσης, προς υπόμνηση, εν μέρει γενική, των ιδίων κριτηρίων, όσον αφορά τα άρθρα 15 έως 17 του κανονισμού 44/2001, απόφαση Personal Exchange International (σκέψεις 29 έως 31 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁸⁰ Βλ. έκθεση του P. Schlosser σχετικά με τη Σύμβαση προσχώρησης του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας στη σύμβαση για τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, καθώς και στο πρωτόκολλο για την ερμηνεία της από το Δικαστήριο (ΕΕ 1986, C 298, σ. 99) (ιδίως σ. 118, σημείο 153), και απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁸¹ Βλ., προς σύγκριση, απόφαση Personal Exchange International, σχετική με σύμβαση συμμετοχής σε παιχνίδι πόκερ συναφθείσα μέσω διαδικτύου από πρόσωπο που αποκόμιζε σε τακτική βάση σημαντικά κέρδη.

⁸² Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του θετικού δικαίου, ο σκοπός της προστασίας του ασθενέστερου μέρους, που μνημονεύεται στις αιτιολογικές σκέψεις 14 και 18 του κανονισμού 1215/2012, δεν θα εκπληρωθεί εάν γίνει δεκτό ότι μπορεί να αντιταχθεί σε εργαζόμενο σε όμιλο εταιριών η σχέση εργασίας του, προκειμένου να εξαιρεθεί από το ευεργέτημα των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που εφαρμόζονται στους καταναλωτές, ή, αντιθέτως, η ανυπαρξία τέτοιας σχέσης εργασίας, προκειμένου να δικαιολογηθεί η αδυναμία εφαρμογής των κανόνων που επίσης προβλέπονται από τον εν λόγω κανονισμό προς όφελος των εργαζομένων.

102. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο σκέλος του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου ότι η έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας», κατά το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I, περιλαμβάνει μισθωτή δραστηριότητα στο πλαίσιο σχέσης εργασίας.

2. Επί του χαρακτηρισμού συμφωνίας που εγγυάται στον εργαζόμενο την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη

103. Με το δεύτερο σκέλος του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I έχουν την έννοια ότι συμφωνία περί πατρωνίας δυνάμει της οποίας τρίτος ευθύνεται άμεσα έναντι εργαζομένου για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από ατομική σύμβαση εργασίας συναφθείσα με τον εργοδότη του εμπίπτει στον όρο «επαγγελματική δραστηριότητα».

104. Το ερώτημα υποβάλλεται μόνον για την περίπτωση που η έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας» δεν περιλαμβάνει τη μισθωτή δραστηριότητα, στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη διεθνή δικαιοδοσία του αιτούντος δικαστηρίου.

105. Δεδομένου ότι απέρριψα τέτοια λύση ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο, επικουρικώς, να απαντήσει στο αιτούν δικαστήριο ότι δέσμευση, έστω και μονομερής⁸³, συνομολογηθείσα με εργαζόμενο, με σκοπό την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη του και όχι την ικανοποίηση ιδιωτικών αναγκών, συνδέεται άμεσα με τη σύμβαση εργασίας. Επομένως, δεν συνάπτεται «εκτός του πλαισίου οποιασδήποτε επαγγελματικής δραστηριότητας και ανεξαρτήτως αυτής»⁸⁴.

106. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι περιστάσεις υπό τις οποίες συνήφθη η συμφωνία περί πατρωνίας και το περιεχόμενό της οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύμβασης εργασίας⁸⁵, θα πρέπει να συναχθεί ο χαρακτήρας της ως εξαρτώμενης από την επαγγελματική δραστηριότητα του FD. Συναφώς, η απόφαση του Δικαστηρίου σχετικά με τον αποκλεισμό των συμβάσεων εργασίας από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ⁸⁶ θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής⁸⁷.

107. Ως εκ τούτου, επικουρικώς, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο σκέλος του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου ότι συμφωνία περί πατρωνίας που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος σύμβασης εργασίας, δυνάμει της οποίας ένα πρόσωπο ευθύνεται για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του εργαζομένου, εμπίπτει στην έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας», κατά το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I.

⁸³ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 14ης Μαΐου 2009, *Ilseger* (C-180/06, EU:C:2009:303, σκέψη 51).

⁸⁴ Βλ. σημείο 96 των παρουσών προτάσεων.

⁸⁵ Βλ. σημείο 52 των παρουσών προτάσεων.

⁸⁶ Οδηγία του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

⁸⁷ Βλ. απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, *Pouvin και Dijoux* (C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψη 32).

V. Πρόταση

108. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) ως εξής:

1) Το άρθρο 21, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, έχει την έννοια ότι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, έχον ή μη την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, με το οποίο ο εργαζόμενος έχει συνάψει όχι τη σύμβαση εργασίας του, αλλά συμφωνία που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εν λόγω σύμβασης, δυνάμει της οποίας το εν λόγω πρόσωπο ευθύνεται για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του εν λόγω εργαζομένου, μπορεί να θεωρηθεί «εργοδότης», εάν το ίδιο αυτό πρόσωπο έχει άμεσο συμφέρον για την καλή εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης. Η ύπαρξη τέτοιου άμεσου συμφέροντος πρέπει να εκτιμάται σφαιρικά από το αιτούν δικαστήριο, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των συγκεκριμένων περιστάσεων.

2) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 έχει την έννοια ότι η εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου αποκλείεται όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 21, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού.

Επικουρικώς, σε περίπτωση που το Δικαστήριο θεωρήσει ότι η διαφορά δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 21, παράγραφος 2, του κανονισμού 1215/2012:

3) Το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι), έχουν την έννοια ότι ο όρος «επαγγελματική δραστηριότητα» περιλαμβάνει μισθωτή δραστηριότητα στο πλαίσιο σχέσης εργασίας.

4) Το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 1215/2012 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 593/2008 έχουν την έννοια ότι συμφωνία περί πατρωνίας, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος σύμβασης εργασίας και δυνάμει της οποίας ένα πρόσωπο ευθύνεται για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι του εργαζομένου, εμπίπτει στην έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας».